

Sociální pedagogika v působnosti katedry pedagogiky na PdF UP v Olomouci

Antonín Bůžek

V tomto příspěvku se zabýváme sociální pedagogikou tak, jak je prezentována jednak studentům učitelství a vychovatelství, jednak studentům odborného neučitelského studia, a to v prezenčním i kombinovaném studiu, které zajišťuje katedra pedagogiky s celoškolskou působností Pedagogické fakulty ÚP v příslušných studijních oborech na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Konkrétně jde o sociální pedagogiku jako vyučovací předmět, který je zařazen do studijního plánu pro obor vychovatelství (poznáváme, že tento obor na naší fakultě končí ve studijním roce 2000/2001). Tato disciplína se vyučuje i ve studiu učitelství pro 2. stupeň základní školy a pro speciální a střední školy, a také v odborném studiu pedagogika–sociální práce a pedagogika–správní činnost. Výuka tam navazuje na obecnou pedagogiku a dějiny pedagogiky.

Tematická struktura vyučovacího předmětu sociální pedagogika sleduje zejména tyto přístupy:

1. zabývá se sociální pedagogikou z hlediska vztahu výchovy a prostředí,
2. nahlíží na výchovu a vzdělávání, na něž má člověk právo,
3. chápe výchovu antropologicky jako pomoc všem věkovým kategoriím,
4. zabývá se odchylkami sociálního chování a jednání.

Pokud jde o sociální jevy jako aspekty a objekty sociální pedagogiky, jsou studentům nabídnuty výběrové disciplíny, zejména dětská práva, sociálně patologické jevy a školní klima.

V posledních dvou letech jsme uskutečnili i některé mimovýukové akce:

- Konferenci Multikulturní výchova v období globalizace ve spolupráci s Českou asociací pedagogického výzkumu (Olomouc, 21.–22. 10. 1999, vyšel sborník *Otevřené otázky sociální pedagogiky*. Olomouc–Hradec Králové: Nakladatelství Líp, 1999).
- Seminář *Nové náboženské směry a jejich místo v životě člověka* ve spolupráci se Společností pro studium sekt (Olomouc, 20. 11. 2000).
- Konferenci *Etická výchova ve školském systému ČR* ve spolupráci s Etickým forem a Českou pedagogickou společností (Olomouc, 27. 3. 2001).

Další oblastí, ve které jsou zkoumány a analyzovány frekventované sociální jevy spojené s odchýleným sociálním chováním jsou, závěrečné bakalářské práce a diplomové práce studentů prezenčního i kombinovaného studia.

Zde jsou zpracovávána nejčastěji tato témata: alkohol a jiné drogy, syndrom CAN, školní šikana, volný čas dětí a mládeže, jakož i vztah majority k minoritám.

Vyučující z naší katedry, kteří participují na výuce sociální pedagogiky se prezentují jako autoři či spoluautoři studijních textů:

- Bůžek, A. Společenská problematika Romů. *AUPO*, Pedagogická fakulta UP – Studia paedagogica 3. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1994, s. 47–53.
- Bůžek, A., Michalík, J. *Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2000.
- Klapilová, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996.
- Špičák, J. *Prostředí z pohledu sociální pedagogiky*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP, 1993.

V přípravě je učební text pro učitele:

- Klapilová, S., Voženílek, B. Úvod do sociální pedagogiky. Vyjde pravděpodobně koncem roku 2001.

Ve druhé, závěrečné části příspěvku dovoluji jen několik myšlenek k ústřednímu tématu 18. setkání Hnutí R: Rómové a sociální pedagogika.

Je, jak se zdá, obecným faktem, že většina zacházejí s menšinami, které mezi nimi žijí, jako s méněcennou vrstvou, zvláště lze-li jednotlivce menšin poznat podle tělesných znaků. Tragika tohoto soudu nezáleží však na tom, že tyto menšiny jsou bezděčně poškozovány hospodářsky i sociálně, ale i v tom, že lidé postižení takovým zacházením pod sugestivním vlivem většiny často sami podléhají takovému předsudku a pokládají lidi sobě rovné za méněcenné. Tuto druhou a větší část zla je možno odstraňovat užším semknutím a promyšleným výchovným poučováním menšin, a tak menšiny duševně osvobodit. (A. Einstein)

K harmonické pluralitní společnosti nevede jiná cesta než ta, která zahrnuje dlouhý a trpělivý proces vzájemného naslouchání a vzdělávání, uschopňujícího vidět chování druhého v kontextu jeho vlastního kulturního a hodnotového světa... Objevovat a pěstovat blízkost, to zřejmě bude jeden ze základních úkolů, který leží nad lidstvem na prahu nového tisíciletí. (T. Halík)

Oni jsou jiní. Měli bychom s tím vědomím k jejich problémům přistupovat a pak se ptát, či je to chyba. Jsem už od dětství zvědavý tvor. Vše, co neznám, mne přitahuje. Rád poznávám lidi, tradice, zvyky. Mám přátele všude, černé, žluté, hnědé, bílé. Naučil jsem se od nich spoustu věcí, a to i vidět vše jinak. Je to bohatství získané zadarmo a já jsem dnes strašný boháč. Každému bych toto bohatství přál. Svět by vypadal úplně jinak.

(J. Kristofori, výtvarník) Bez lásky, bez lidskosti, bez soucítění člověka s člověkem nic neobstojí. (P. Pitter) Každý jsme už od svého počátku „odsouzen“ býti NĚKÝM – geneticky, svým rodovým a sociálním začleněním, výchovou, prostředím. Je posláze na nás, zdali dokážeme v průběhu života využít svého předurčení ke službě svým bližním a společnosti – anebo jej zneužít. (J. Zapletal, spisovatel, publicista)

Ke stykům Romů s neromy dochází většinou na úrovni dané sociální vrstvy... V každodenním životě považují Romové příslušníky majoritní společnosti většinou za „osoby s negativními morálními vlastnostmi, jako je zlístivost, podlézavost, hrabivost, přetvářka, samolibost a sobectví“. Tím Romové ospravedlňují své negativní postoje vůči majoritě a odtud také zřejmě pramení nechuť k integraci, či dokonce k asimilaci s majoritní společností. (I. Veselý, romský aktivista)

Budoucnost každého dítěte utváří a zejména ovlivňuje rodič a učitel, rodina a škola. Neromské dítě přichází do školy ovlivněno negativním hodnocením romské národnosti. Jen málo rodičů je schopno uvědoměle formovat ve vlastních dětech neagresivní a nerasistické postoje k jiným. Očekává se tedy, že vzdělaný a všestranně informovaný učitel, vychovatel, bude cílevědomě přistupovat i k romskému dítěti (ale i jiné národnosti) s odpovědností za jeho budoucí osud. Pedagog, který si je vědom svého významného poslání ve společnosti, bude usilovat, aby se dozvěděl co nejvíce jak o historii Romů, tak i o jejich současném stavu nejen u nás, ale i ve světě.

Jedno z významných práv dítěte podle Úmluvy o právech dítěte je nediskriminace. Všechna práva se totiž vztahují bez výjimky na každé dítě. Je závazkem státu (hlásícího se k Úmluvě) chránit děti před jakoukoliv formou diskriminace a přijímat pozitivní opatření k podpoře jejich práv. (Úmluva, čl. 2) Pro výkon práv obsažených v Úmluvě musí stát udělat všechno, co je v jeho moci (čl. 4).

Člověk má právo být jiným. „Neobdivují a nemilují všichni totéž,“ řekl Horatius. Odlišnost. Jinakost je existenciální potřebou člověka. A ta by v politické praxi neměla být jenom apelem, kterým se rasismus, netolerance a nesnášenlivost odsuzuje, ale měla by se stát také důležitým pedagogickým problémem.

Výchovným činitelům v tomto směru připadá významný úkol – učit děti demokracii, tj. toleranci a lidským právům. Dítě se má učit rozpoznávat, které z názorů jsou předsudkem, chápat, kde se předsudky berou a jak mohou vést k diskriminaci v rámci věku, třídy, vyznání, ideologie, jazyka, národnosti.

Učitelé, vychovatelé i dobrovolní pedagogičtí pracovníci by se měli aktivně zajímat o to, kteří etnicky odlišní spoluobčané a jejich děti tady s námi žijí, protože v České republice se poměrně rychle rozvíjí multikulturní prostředí,

do školy už tradičně chodí romské děti, ale také děti Vietnamců, Kubánců, Afričanů, Rusů, Ukrajinců, v padesátých letech dvacátého století to byly řecké děti, nejsou výjimkou děti slovenských a polských rodin, situace v soužití se rozšiřuje o běžence a jejich děti atd.

Jedním z kritérií, jak rozlišovat lidi, je slušnost. Uvádí se to v souvislosti s T. G. Masarykem, který dělil lidi na slušné a neslušné. Jde o posuzování lidí, které by se nám nemělo ztratit nikdy ze zřetele. Bez ohledu na barvu pleti, na původ, národnost i náboženství každého jednotlivce. V tomto postoji jde o občanské hodnoty, které tvoří základ demokracie. Máme-li demokracii jako program, který je základem dobré organizace společnosti, potřebujeme k naplnění obého kázeň a dovršením je vlastně řád. J. L. Fischer v roce 1931 k tomu napsal v Zrcadle doby, že „bez kázně není programu, dobré organizace a řádu díla“.

Příspěvek byl přednesen 7. června 2001 na 18. setkání Hnutí R v Přerově s tématem „Romové a sociální pedagogika“.